

FONOLÓGIAI TUDATOSSÁG

AZ OLVASÁSTANULÁS ÉS A
FONOLÓGIAI TUDATOSSÁG
KAPCSOLATA

FEJLŐDÉSI DISZLEXIA

Kognitív
idegtudomány
KUTATÁSOK

Másként fejlődő
agy eltérő
olvasási
képessége

Diszlexiások
esetében
határozott
jellegzetességek

A FEJLŐDÉSI DISZLEXIA

- olyan olvasási zavar, amely az olvasás elsajátításában és működtetésében meghatározó agykérgi feldolgozó hálózatoknak a tipikustól eltérő fejlődéséhez köthető. Az agy fejlődésének általános elmaradása, amelynek háttérében csak részben állnak nyelvspecifikus sajátosságok.
- A fejlődési diszlexiára mindig jellemző a nyelvfejlődési elmaradás, gyakran társul a hallási, a vizuális és a motoros rendszer zavaraival.
- A diszlexia a kognitív és idegrendszeri komplexitás miatt változatosan szerveződő viselkedési eltérések együttese, azaz szindróma. Megjelenési formájában vannak un. magfunkciók, míg mások csak a lényegét kevésbé érintő együttjárók.

FAJTÁI

- ❖ A **mély diszlexia** esetén olvasáskor a célszó helyett vele szemantikailag hasonlót olvas a gyermek (pl. megy helyett sétál)
- ❖ A **fonológiai diszlexia** fennállásakor a zavar forrása olvasásnál a betűk hangokhoz rendelése: jól olvassák az ismert szavakat, mert a szavak egészes felismerésére támaszkodnak, de az ismeretleneket és az ún. álszókat, amelyek hiányoznak olvasási lexikonjukból, többnyire képtelenek elolvasni.
- ❖ A **felszíni diszlexia** okozza a magyar szavak hibás olvasásának megítélésében a legnagyobb nehézséget. Egészen mások a szabályos és szabálytalan magyar szavak olvasása, mint az angolban, mivel nem tekintjük olvasási hibának, ha egy gyermek betűzve olvassa el ezeket a szavakat (Pl. lát-ja, nem pedig a kiejtésnek megfelelően: láttya).

OKAI:

A fejlődési diszlexiához és diszgráfiához vezető okok között a mai szakirodalom kiemelkedő szerepet tulajdonít a nyelvelsajátítási folyamatban és a **nyelvhasználatban megjelenő zavaroknak**, de különösen a **nyelvi** (hangtani, morfológiai-szintaktikai, lexikai-szemantikai és pragmatikai) **tudatosságnak**.

- *„annak a képességnek, amely lehetővé teszi, hogy saját beszédünkre és mások megnyilatkozásaira **reflektáljunk**, ítéleteket fogalmazzunk meg, továbbá manipuláljuk, megváltoztassuk azokat.”*
- *„ugyancsak lényegesek a **mentális lexikonhoz történő hozzáférésben** mutatkozó eltérések, amelyek jól megfigyelhetők, például az ún. gyors megnevezési feladatokban, valamint a vizuális és auditív rövid távú emlékezet működésében mutatkozó zavarok.”*

Lőrík József: Az írott nyelv zavarai: diszlexia, diszgráfia.

TERÁPIÁK:

A hazai terápiás gyakorlatáról

❖ *Tradicionális terápiák.*

❖ *Nyelvközpontú terápiák*

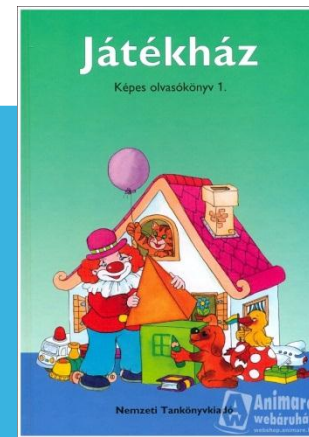
A HAGYOMÁNYOS TERÁPIÁK

Nagy szerepet tulajdonítanak:

- a vizuális,
 - auditív,
 - motoros
 - téri tájékozódási
- } tényezőknek

- Kevésbé veszik figyelembe a kognitív pszichológia és a pszicholingvisztika szempontjait és eredményeit.

pl : Meixner -módszer

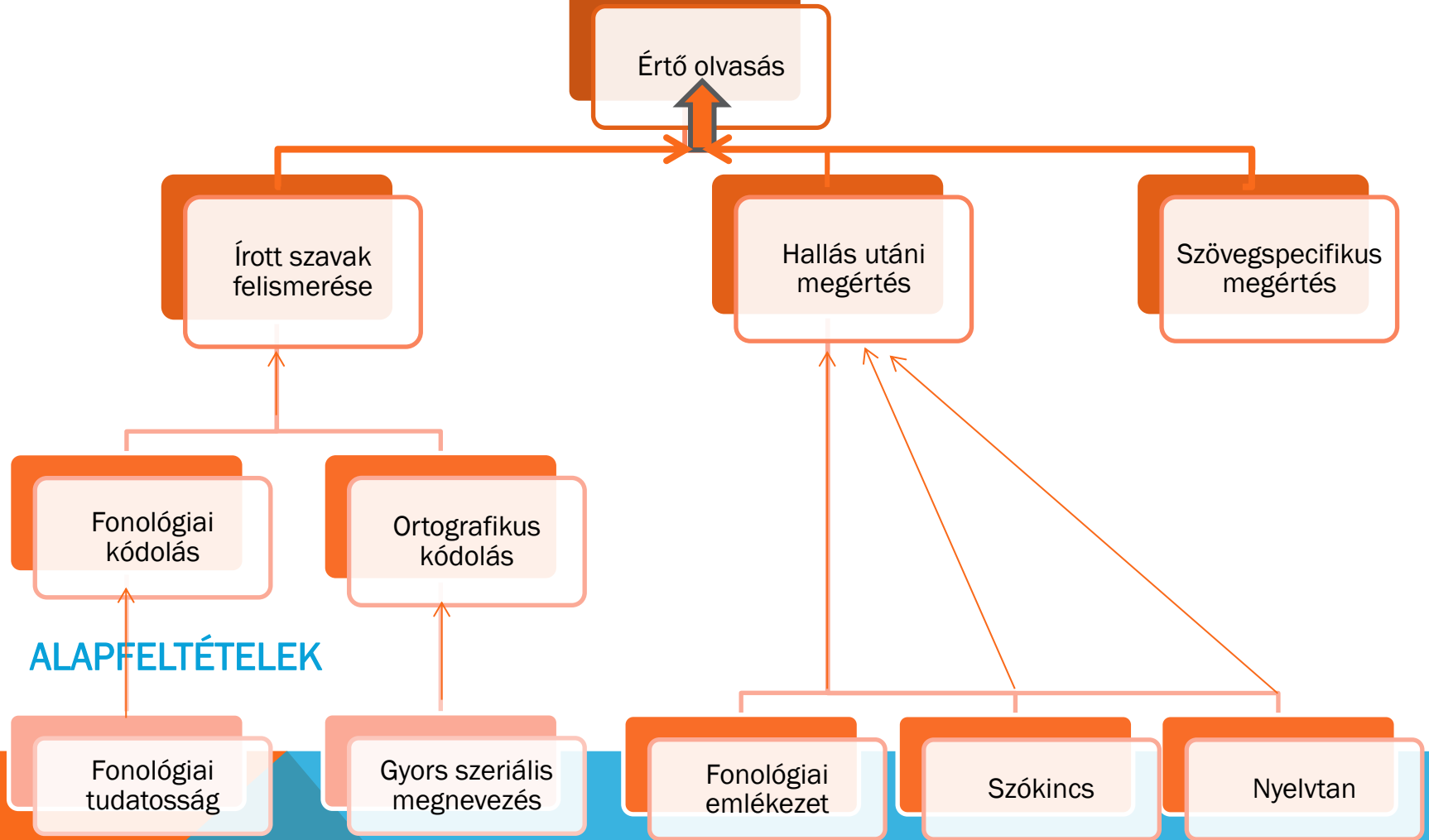

NYELVKÖZPONTÚ TERÁPIÁK

A hazai terápiákban is egyre jelentősebbek azok a **modernnek tekinthető irányzatok**, amelyek a nyelv szabályszerűségeire összpontosítanak. Ezeknek az a vezérelvük, hogy a beszédet és olvasást/írást összehangolják. Megközelítésük - nem szakítva radikálisan az elődökkel, de meghaladva azokat -, **elsősorban a nyelvre és összetevőire koncentrál.**

Lőrík József: Az írott nyelv zavarai: diszlexia, diszgráfia

AZ ÉRTŐ OLVASÁS ÖSSZETEVŐI ÉS ALAPFELTÉTELEI

FONOLÓGIAI (HANGTANI) TUDATOSSÁG

A fonológia tudatosság a metanyelvi tudatosság része, az a képesség, hogy nyelvi tényeket önmagukban véve tárgyként vizsgálják, és rajtuk különböző műveleteket végezzenek .(Lőrík, 2006)

A fonológiai tudatosság a szavak belső szerkezetéhez való hozzáférés, a szavak eltérő méretű egységeire történő bontás képessége (Csépe2006).

= a szóalakok hangjaival való tudatos műveletvégzés képessége

Az FT az előbbi része, és a szótagokkal, beszédhangokkal kapcsolatos szándékos tevékenységben nyilvánul meg. Általa képesek vagyunk például szótagokat, hangokat kiemelni, elkülöníteni a hangsorból, más szótagokkal, hangokkal helyettesíteni, a szótagok, hangok sorrendjét megváltoztatni, egymásutánját újrarendezni, különálló hangokból szavakat létrehozni. (Lőrík J.)

AZ OLVASÁSI NEHÉZSÉG ÉS A FONOLÓGIAI TUDATOSSÁG KAPCSOLATA

- Előfeltétel vagy következmény?
 - Kétirányú kapcsolat: az olvasás- és írástanulás folyamán teljesedik ki.
 - A gyengén olvasó gyerekeknek gyenge a fonológiai tudatossága.
 - A korai fonológiai tudatosság szintje előre jelzi az olvasáselsajátítás sikerességét.
 - A fonológiai tudatosság fejlesztése kihat az olvasás és a helyesírás szintjére.
-

A FONOLÓGIAI TUDATOSSÁG TERÜLETEI

Szótagszintű műveletek

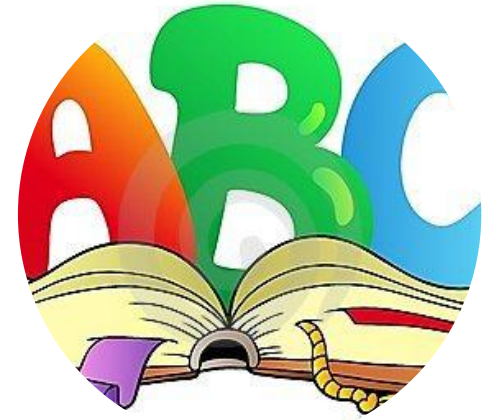
- szegmentálás, szintézis, törlés

Szószerkezet szintű műveletek

- kezdet és rím, rímfelismerés, rímkeresés, törlés

Fonémaszintű műveletek

- szegmentálás, szintézis, törlés és egyéb manipuláció

FONOLÓGIAI TUDATOSSÁGOT FEJLESZTŐ FELADATOK

FELADAT TÍPUSOK

1.

Játék a rímekkel

2.

Játék a szavakkal

3.

Játék a szótagokkal

4.

Játék a hangokkal

1. JÁTÉK A RÍMEKKEL

4 FELADAT TÍPUS

RÍMFELISMERÉS

Rímel-e ez a két szó: szék- pék, fal-hal?

Rímel a *[sapka]* és a *[labda]* szó?

Melyik szó nem rímel a többivel: kő, lő, tű,
nő?

ALLITERÁCIÓK FELISMERÉSE VAGY MEGNEVEZÉSE

Melyik szó kezdődik másképpen?

[sapka, sál, szék, sóska].

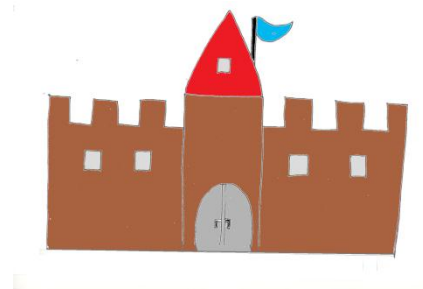
RÍMTALÁLÁS

Találd ki a mondóka végét:

- *Nagyinak van két fia,
úgy köszönnek, hogy.....*
- *A róka ásott egy nagy lyukat,
benne talált egy kis (> nyulat).*

RÍMKERESÉS

Mi rímel azzal, hogy sár?

2. JÁTÉK A SZAVAKKAL

5 FELADAT TÍPUS

SZÓALKOTÁS SZÓTAGOKBÓL

Mond ki a szótagolt szavakat:

vi-sel-ked-tek > viselkedtek

á - só > ásó,

té - vé > tévé,

ka - ra - lá - bé > karalábé

ÁLSZAVAK SZÓTAGOKBÓL

Mond ki a szótagolt értelmetlen szavakat:

bir-ká-dak

SZÓBAN MÁSIKSZÓ KERESÉSE

fejsze > fej,

Elemér > elem, mér,

napraforgó > nap, forgó

ÖSSZETETT SZAVAK ALKOTÁSA KÉPEK SEGÍTSÉGÉVEL

jég + csap > jégcsap,

kalap + ács > kalapács,

szem + üveg > szemüveg

SZÓALKOTÁS TÁRGYKÉPEKKEL ÉS HANGHÍVÓKÉPPEKKEL

haj + ó > hajó,

cső + sz > csősz,

kuka + c > kukac

3. JÁTÉK A SZÓTAGOKKAL

4 FELADAT TÍPUS

SZÓTAG-SZEGMENTÁLÁS

Szótagold a következő szavakat:

messze > mesz-sze

elad > el-ad

óra > ó - ra,

cipő > ci - pő,

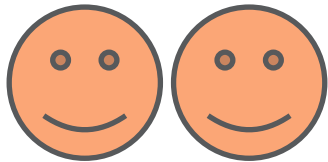
paradicsom > pa - ra - di - csom

SZÓTAGOLÁS

Szótagkopogás, tapsolás stb:

Hányszor kopogsz ennél a szónál:

[sapka]?

SZÓTAG-TÖRLÉS

Mondd ki: virág, „vi” nélkül! Mi marad?

Melyik szó lesz a *[kövér]*-ből, ha elhagyod a *[kö]*-t?

SZÓTAGOK VAGY HANGOK KIHAGYÁSA

Melyik szó lesz a *[kövér]*-ből, ha elhagyod a *[kö]*-t?

Melyik szó (név) lesz a *[katicá]*-ból, ha elhagyod a *[ca]*-t?”

4. JÁTÉK A HANGOKKAL

15 FELADAT TÍPUS

SZAVAK HANGOKRA BONTÁSA

1. Fonémaszegmentáció

A szó minden egyes hangját elkülönítve kell kiejteni.

Melyik hangok vannak a fal szóban? [f] [a] [l]

Mely hangokat hallod a [sapka]szóban?

mos > m - o - s,

táska > t - á - s - k - a;

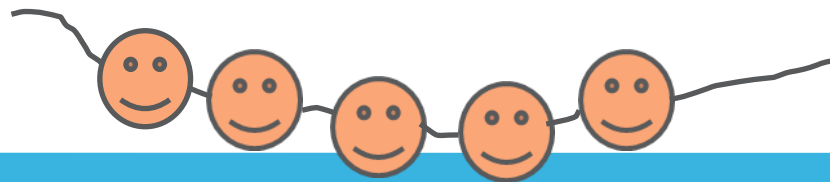
2. Fonémaszámlálás (*Hangszámlálás*)

Egy szó hangjainak azonosítása vagy számlálással (számának megadásával), vagy más módon (kopogással, lapocskák kirakásával).

Hány hangot hallasz a *fal* szóban?

Hány hangból áll ez a szó: *testvér*?

Hány hangot hallasz ebben a szóban: *sapka*?

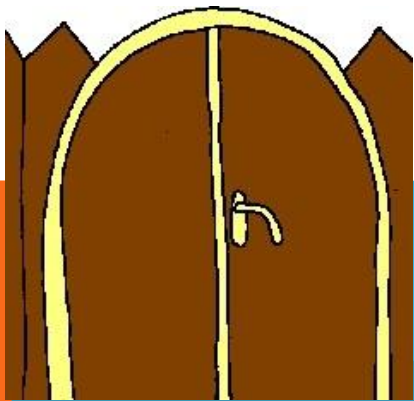
SZÓALKOTÁS BESZÉDHANGOKBÓL (HANGKAPCSOLÁS)

Mondd ki a szót: k-a-p-u

Mi lesz ebből: [s], [a], [p], [k], [a]?

t - ó > tó,

c - e - r - u - z - a > ceruza

BESZÉDHANG-TÖRLÉS (UTOLSÓ FONÉMA ELHAGYÁSA)

A gyermekeknek szavak megismétlése után az utolsó hangot kellett elhagyniuk, majd kimondaniuk az új szót:

karó > kar,

fésül > fésű.

BESZÉDHANG-TÖRLÉS (FONÉMATÖRLÉS)

Előmondott szóból egy meghatározott hangot kell törölni, és az így keletkezett szót kimondani.

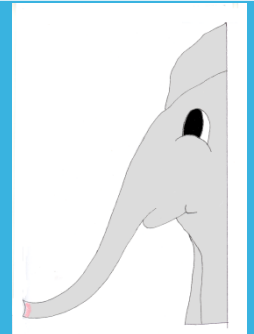
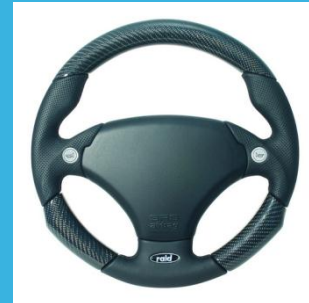
Mondd ki a *fal* szót az első hang nélkül!

Mondd ki: svéd, „s” nélkül! Mi marad?

Melyik szó lesz a *[veszel]*-ből, ha elhagyod a *[v]*-t?

Mondd ki a kormány szót az első hang nélkül!

kormány → ormány

TÖRÖLT FONÉMA MEGNEVEZÉSE

Megadott szópárnál el kell dönteni, melyik hang hiányzik a második szóból.

Mondd azt szekrény!

Most azt mondd, szerény!

Melyik hang hiányzik a második szóból (amelyik az elsőbe még meg volt)?

Mit hallasz az [egér]-ből, ha nem hallod:

[gér]?

FONÉMAHELYETTESÍTÉS (HANGCSERE)

Megadott szónak egy izoláltan ejtett hangját kell egy másik, ugyanúgy bemutatott hanggal helyettesíteni.

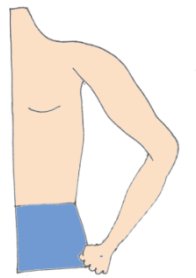
Mondd azt: fal! Most úgy, hogy a (f) helyett (h) legyen!

Hangok kicserélése. „Mi lesz a [kér]-ből, ha az [é]-t [a]-ra cseréled?”

Mi lesz a bálná-ból, ha b helyett m-t mondunk?

Mi lesz a cipő-ből, ha ő helyett ó-t mondunk?

Mi lesz a sár-ból, ha á helyett o-t mondunk?

SZÓKEZDŐ FONÉMA CSERÉJE / PÉLDÁK

torz → borz, tarka → szarka,

zacskó → tacskó, garázs → darázs,

párkány → sárkány, málna → bálna,

móka → róka, fóka → csóka.

MAGÁNHANGZÓK SZÓBÓL KIEMELÉSE

só > ó,

cica > i - a,

háztető > á - e - ő

ÁLSZAVAK BESZÉDHANGOKBÓL

cs-i-m-a >csima

k-e-t-e-b-e>ketebe

HOSSZÚ HANG MEGNEVEZÉSE

Melyik hang hosszú: vicc?

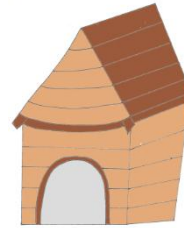
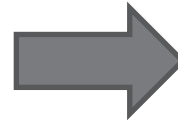
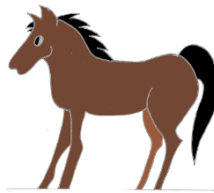

BESZÉDHANGOK MANIPULÁCIÓJA

HANGOK SORRENDJÉNEK MEGFORDÍTÁSA.

Mondd visszafelé:ráz!

Mi lesz a [ló]-ból, ha az első hangot
a végén, az utolsót az elején
mondod?

él > lé,

kar > rak,

rák > kár

HANG SZÓHOZ RENDELÉSE

Egy kimondott szóban előre megnevezett hangot kell felismerni.

Van *f* a *fal*-ban (a *fal* szóban)?

Van *s* a *sál*-ban?

Van *k* a *nadrág*-ban?

Van *b* a *libá*-ban?

SZÓ SZÓHOZ RENDELÉSE (SZAVAK HANGJAINAK ÖSSZEHAISONLÍTÁSA)

Előmondott szó egyik hangjának összehasonlítása másik szóval.

A *fal* ugyanúgy kezdődik, mint a *fej*?

A *róka* úgy kezdődik, mint a *rádió*?

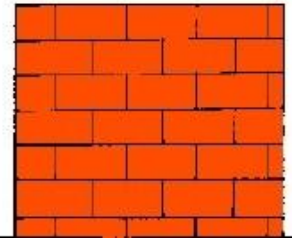
A *cica* úgy kezdődik, mint a *csiga*?

A [*sapka*] és a [*sál*] szó az elején egyforma?

HANGELKÜLÖNÍTÉS

Egy hangot kell – amelynek szóbeli helyét megnevezik izoláltan kiejteni.

Mivel (hogyan; melyik hanggal) kezdődik a *fal*?

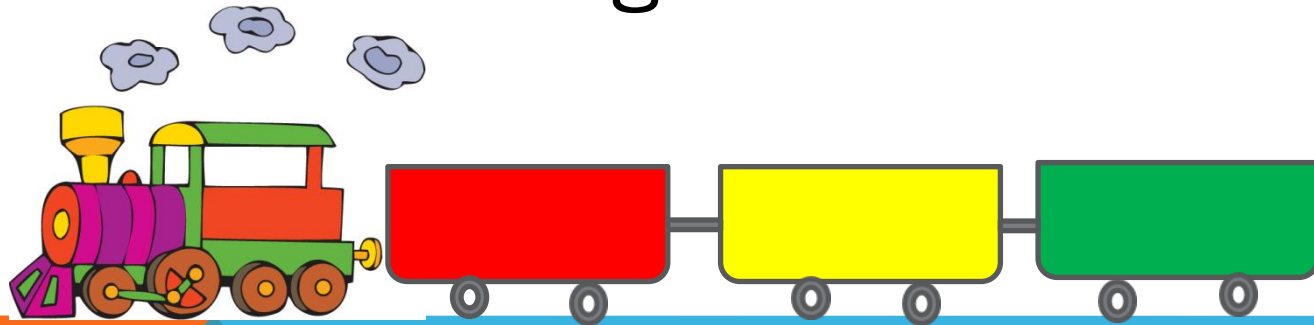
Melyik hangot hallod a *[sapka]* szó elején?

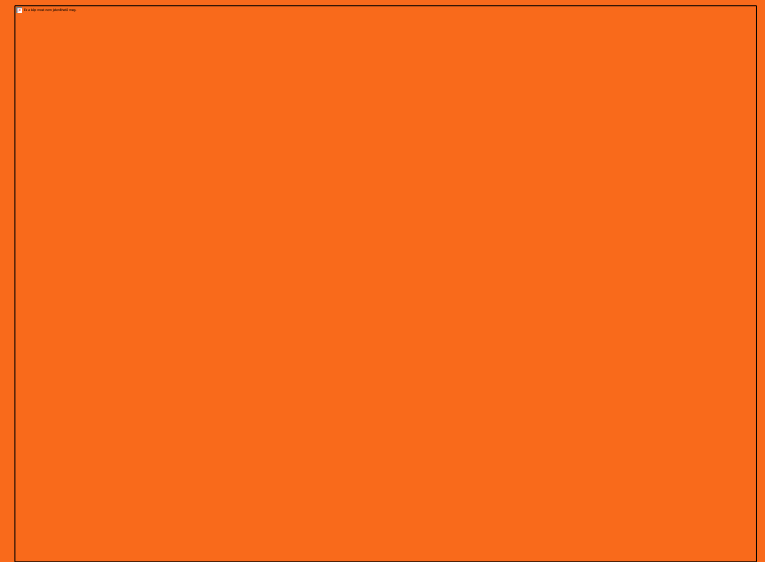
HANG HELYZETÉNEK MEGADÁSA

Van [s] a [sapka] szó elején,
közepén vagy végén?

Szó elején, végén, vagy közben
hallod a ... hangot?

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

TÓTHNÉ SCHIEBELHUT LÍVIA

**OKLEVELES GYÓGYPEDAGÓGUS -
LOGOPÉDUS**

tneslivia@gmail.com